

ВІДГУК
на дисертацію Шереметьєвої Вікторії Костянтинівни
«Творчість Філіпа Сідні в соціокультурному контексті англійського
Ренесансу», представлену на здобуття
наукового ступеня кандидата філологічних наук
(спеціальність 10.01.04 – література зарубіжних країн)

Наскрізним лейтмотивом дисертаційної роботи В.К. Шереметьєвої є теза про «глибинний зв'язок» між особистістю Ф. Сідні як біографічного автора та його літературним «Я», що втілює різні грані цієї багатой на ідеї індивідуальності. Вивчення авторської ідентичності видатного англійського митця пізнього Ренесансу дисертантка справедливо вважає продуктивним лише в соціокультурному контексті доби, а саме «на перетині конфліктів між цінностями етичної, естетичної, політичної та релігійної сфер» (с. 190). Зазначу, що навіть літературознавці, які вважають інтелектуальні досягнення структуралізму і постструктуралізму незворотними, погоджуються, що контекстуалізм і біографізм є незмінним горизонтом аналізу літературного тексту. Тобто саме така дослідницька проекція – урахування плюральності контекстів літературної творчості – є невід'ємною в дослідженні поезики художнього твору. Актуалізуючи такі проблемні поля як криза ідентичності, діалог та відкритість Іншому, літературний твір як чинник самоконституювання автора, дисертантці вдалося репрезентувати Ф. Сідні із сучасної наукової позиції, довести позачасове значення його творів. Варто також наголосити, що «випромінювання» Філіпа Сідні крізь час зафіксовано не лише значною кількістю сучасних літературно-критичних розвідок про нього, передусім, як засновника європейської літературно-критичної думки, а й зверненнями літераторів різних періодів до цієї постаті романтика, що випередив час. Так наприклад, «зіркою найсвітлішого блиску в славній

плеяді двору Єлизавети» назвав сера Філіпа Сідні С. Колрідж (“Sir Philip Sidney, the star of serenest brilliance in the glorious constellation of Elizabeth’s court”), з’являється постать митця й в есеях та поезіях Т.С. Еліота.

Беручи до уваги, що це перше комплексне дослідження Ф. Сідні в українському літературознавстві, актуальність цієї розвідки є беззаперечною.

Структура роботи (це чотири розділи) відповідає її меті «з’ясувати специфіку взаємодії творчих імперативів Ф. Сідні з інтелектуально-духовними запитами англійського Ренесансу та виявити характер її художньої репрезентації в літературних творах митця» (с. 6), а також заявленому алгоритму дослідження, який окреслено у вступі.

Відповідно, в першому розділі дисертації, де висвітлено теоретичні та методологічні засади дослідження, створено рецептивний ракурс письменника і обґрунтовано постать Ф. Сідні як ідеалу ренесансної людини, йдеться, передусім, про застосування феноменологічної методології до аналізу фігури автора в художньому тексті в її класичному варіанті, запропонованому Е. Гусерлем. В.К. Шереметьєва, на наш погляд, вдало поєднує поняття ідентичності біографічного автора, інтенціональності його авторської свідомості з теорією суб’єктивності М. Фуко, новоісторичною концепцією С. Грінблата, наратологічними ідеями П. Рікера, акцентуючи розрізнення останнім особистісної і наративної ідентичності. Важливо, що авторка застосовує й теоретичні розробки українських дослідників, зокрема, класифікацію метатекстуальної категорії «авторська свідомість», запропоновану Мар’яною Гірняк. В цьому розділі не може не приваблювати широта охоплення рецептивного поля сіднізнавства, яке введено в дисертацію з різних кутів зору, це й біографії письменника, і літературно-критичні праці, і філологічні методи дослідження, що застосовувались до його творчості. Простежуючи історичний аспект сприйняття Ф. Сідні як видатного представника культури Ренесансу,

В.К. Шереметьєва переконливо показує як зростала й доповнювалася іконізація цієї постаті спочатку як блискучого придворного та авторитетного політика, а після смерті – як «взірцевого письменника, наділеного визначними талантами поета» (с. 25). Важливий наголос зроблено на тих періодах, коли Філіпа Сідні або «забували» на якийсь час, або критикували. До таких періодів віднесено добу передромантизму і романтизму, а саме висловлювання Г. Волпола, автора першого готичного роману, і Лондонського романтика В. Гезліта. На наш погляд, романтизм не можна обмежувати лише негативною рецесією Ф. Сідні, адже був й інший погляд, зокрема, наведені вже слова С. Колріджа. Також варто взяти до уваги й біографію цього періоду – «Lord Brook's Life of Sir Philip Sidney», написану 1816 року, в якій подано не лише докладну біографію літератора, а й аналіз його творів, і що важливо, в понятійному полі романтизму. Варто додати, що наявність в сонетах Сідні дихотомії розуму/пристрасті, добродійності/гріха, мотиву глибокої туги і внутрішнього страждання наближає поета до романтичного світогляду, що може скласти предмет подальшого дослідження.

В другому розділі дисертації – «“Захист поезії”: між саморепрезентацією та самоконституванням» – окреслені історія написання трактату та його пуританський контекст слугують відправною точкою для з'ясування поглядів Ф. Сідні на «місце поезії в духовному житті нації, на виховні та естетичні функції поезії» (с. 63). Відзначивши жанрову гетерогенність твору і окресливши вплив італійських поетик на автора трактату, дисертантка цілком переконливо презентує декілька граней його ідентичності, підтверджуючи свої положення текстом твору: це, передусім, соціальна самоідентифікація митця (с. 67) і його національна ідентичність (с. 69-72), як слушно пише В.К. Шереметьєва, «Ф. Сідні чітко усвідомлював відповідальність перед своєю нацією за стан справ у царині красного письменства» (с. 72). В першому підрозділі привертає увагу

акцент на діалогічності як характерної риси ідентичності ренесансної особистості (с. 71). Окремо розглянуто питання професійної ідентичності літератора Ф. Сідні, яка, на думку авторки, вирізняється в XVI столітті (с. 74). В другому підрозділі проаналізовано християнську складову авторської ідентичності письменника, В.К. Шереметьєва аргументовано доводить взаємозв'язок світської культури з духовними засадами християнства, увиразнений в «Захисті поезії». Одним з найважливіших теоретичних питань трактату є питання класифікації поетичного мистецтва, яке, як показує дослідниця, автор хоча й не розглядає за єдиним критерієм, доходить висновку про первинність категорії змісту (с. 86). Стосовно типології та ієрархії драматичних жанрів, вказано на певну нормативність Ф. Сідні як теоретика літератури свого часу (с. 86). В якості одного з потенційних векторів подальшого дослідження можна запропонувати аналіз жанрових уявлень представників зрілого Ренесансу, зокрема, в аспекті становлення трагікомедії, що простежується в цей період і в творчості Шекспіра, і в зміні сучасних Філіпу Сідні жанрових концепцій. Оскільки одну з них викладено в «Захисті поезії» (ще дві знаходять у пролозі до анонімною трагедії «Застереження чесним жінкам» (бл. 1596)) і на гравюрі до титульного аркушу «Творів» Бена Джонсона (1616), аналіз руху від двох драматичних жанрів, класичних комедії і трагедії, до трьох – трагедії, комедії і трагікомедії, міг би слугувати теоретико-літературним контекстом становлення Ф. Сідні як теоретика.

На початку третього розділу В.К. Шереметьєва простежує, як складалася історико-літературна репутація Ф. Сідні-поета, автора сонетного циклу «Астрофіл і Стелла», а також, як упродовж наступного десятиліття після його смерті формувався «Сіднівський міф», в основі якого уявлення про ідеальну людину і митця доби Ренесансу. За визначенням авторки роботи, Сідні «стає

справжньою літературною моделлю» (с. 98), про це свідчить збірка «Гніздо Фенікса» (1593), яка ушляхетлює поета. Поняття «Сіднівський міф» є, наш погляд, дуже влучним, хоча в критичній літературі переважно йдеться про творення легенди, зокрема, в книзі «Sir Philip Sidney: 1586 and the Creation of the Legend» (1986). Тому, можливо, потребує уточнення питання: чому саме міф, а не легенда. Чи був, як зауважив Горас Волпол, Сідні «до смішного переоцінений», і як наслідок, чи може взагалі існувати така ідеальна, видатна і досконала людина? Також, на нашу думку, можна було б розглянути вплив легендарної фігури Сідні на поезію ранніх творів Шекспіра. Наприклад, поему «Венера і Адоніс» безпосередньо проєктують на смерть Сідні, з якою його сучасники безпосередньо асоціювали міфологічного персонажа Адоніса.

Вагомі ідеї розділу пов'язані з впливом Петрарки на формування сонетного стилю Сідні, і можна стверджувати, що авторка розширює свій аналіз до окреслення шляхів розвитку англійського сонету доби Ренесансу. Переконливий висновок роботи стосується діалогічності поета з традицією, «поет, – стверджує дисертантка, – виводить цей діалог на якісно новий рівень» (с. 115). Не менш важлива ідея – «перехрещення рецепцій», чи «подвійний вплив петраркізму» на Ф. Сідні, як оригінальних ідей петрарківських поезій, так і англійських «вільних» інтерпретацій, зроблених попередниками поета» (с. 143).

Безперечно, в третьому розділі чи найбільшу увагу привертає текстуальний аналіз сонетів Сідні, проведений з погляду самоконституювання в них фігури автора та його свідомості. В.К. Шереметьєва демонструє, на наш погляд, свою філологічну майстерність у роботі з текстом, а також не меншу вправність у побудові відкритого для різних інтерпретацій сюжету особистого життя поета.

Одному з найцікавіших творів англійського Ренесансу – роману «Аркадія» – присвячено четвертий розділ цієї дисертаційної роботи. Його контекстуально-концептуальним стрижнем можна вважати обґрунтування ролі твору в становленні романного жанру в літературній традиції Англії, а також західноєвропейської прози XVI-XVII століть. Зазначимо, що це перше в українському літературознавстві докладне звернення до Сіднієвої «Аркадії» має практичний результат, а саме, можливість застосування положень та обґрунтованих висновків у лекційних курсах з літератури Англії.

В першому і другому підрозділах розділу дисертантка розкриває історію написання трьох версій «Аркадії», доходячи плідного висновку про «динаміку становлення» романної поетики Ф. Сідні (с. 161), узагальнює її специфічні риси, зокрема, синкретизм, ефектність та видовищність (с.146), увиразнює образ Мері Сідні, графині Пембрук та її роль у творенні Сіднієвого міфу та культурному житті елизаветинської Англії. Вагомий акцент зроблено на включенні в текст поезій, які сприяють окресленому «поглибленню психологічного модусу» (с. 156) твору. Цей момент бажано було б проілюструвати прикладами. На нашу думку, вірш «Loued I am, and yet complaine of Loue: As louing not, accused, in Loue I die» (The Countess of Pembroke's Arcadia (1590), Book II, Ch.16) є співставним із трактуванням сутності природи кохання в Шекспірових сонетах. Достатньо докладний аналіз поетики «Аркадії» в третьому підрозділі В.К. Шереметьєва підсумовує важливим визначенням твору як «маньєристичного пасторального роману» (с. 186). Наше питання до положень розділу пов'язане з неоднозначними оцінками роману в XX столітті, зокрема, Т.С. Еліот, чиї оцінки творчості Ф. Сідні варто було б залучити до дисертації, назвав «Аркадію» абсолютною нудьгою. Які поетологічні риси твору, на думку авторки роботи, дали підстави для негативного висловлювання авторитетного критика?

Узагальнюючи, стверджуватиму, що авторка виконала всі поставлені завдання. Одночасно, попри завершеність дисертації, текст дисертації спонукає до дискусії та обговорення її проблематики.

Перше питання пов'язане із поняттями «контекст» та «індивідуалізм». Авторка справедливо розглядає Ф. Сідні як яскравого представника культури Ренесансу, пов'язуючи цей період з відкриттям індивідуальності людини. Звичайно, Ренесанс – це індивідуалізм, проповідь сильної та земної особистості. Але наш погляд, варто акцентувати, що Ренесанс не був монолітним з історичного погляду, поняття «індивідуалізм» достатньо динамічно набувало нових, трагічних особливостей. Не випадково, О. Лосєв вводить поняття модифікованого Ренесансу. Чи враховує в своїй роботі В.К. Шереметьєва цю внутрішньо-історичну динаміку англійського Ренесансу, іншими словами, цю рухомість «контексту» в плині історії Ренесансу?

Друге. Ф. Сідні трагічно пішов з життя молодою 31-однирічною людиною, в своїй творчості він обирає мотив кохання з характерною семантикою молодості, мотив кохання пронизує не лише його поезію, а й «Захист поезії» (поняття «кохання» з'являється і в першому, і в останньому параграфі трактату), зрештою, як вказує дисертантка, «одна з найважливіших для ренесансної літератури тем – «молода людина в процесі отримання архітектонічного знання» – розгортається в «Аркадії»» (с. 179). Враховуючи, що концепт «молодість» має значення творчої інтенції на інноваційність, готовність та здатність на радикальні трансформації, чи не варто включити його у визначення як особистісної, так і літературної ідентичності митця?

Результати дослідження представлено в достатній кількості статей, надрукованих у вітчизняних та зарубіжних фахових виданнях, а також апробовано на багатьох наукових конференціях. Зміст роботи коректно викладено в авторефераті.

Сказане обґрунтовує висновок про те, що подана до захисту дисертація відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567, зі змінами, внесеними згідно з постановою КМ № 656 від 19.08.2015 р., а її авторка Шереметьєва Вікторія Костянтинівна заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.01.04 – література зарубіжних країн.

Доктор філологічних наук, доцент,
професор кафедри світової літератури
Львівського національного університету
імені Івана Франка

О.Т. Бандровська

Підпис О.Т. Бандровської підтверджую
Вчений секретар ЛНУ імені Івана Франка

доц. Грабовецька О.С.